

Ömrü çox qısadır...
 Amma bu nakam ömrə bir dün-
 ya sığdırıb...
 O, aşıqi-sadiqdir...
 Gülün, bülbülün, xarın bir-bi-
 rinə olan eşqinin üçlü simvolu, Xa-
 rı bülbül...
 Xarı bülbül adı çiçək deyil, o bir
 möcüzədir. Başqa bir gül varmıdır
 ki, adı çəkildə ürəklərdə dağa
 çevrilmiş Qarabağ həsrəti bir daha
 göynəsin, vətən nisglinin simvolu-
 na dönsün...
 Özü isə əsir çiçək olsun...

Bülbül, xar, çiçək...

Qarabağ işğal olunduqdan sonra itirdiklərimiz təkcə torpaqla, yurdla məhdudlaşmadı. Bu, həm də xalqımızın mədəniyyət, təbiət, sərvət itki-si oldu. Qarabağın hər bir guşəsi təbiətinin füsunkarlığı ilə insanı valeh edir. Bu torpağın adı gələndə yada düşənlərdən biri də çiçəklərin baş tacı olan Xarı bülbüldür...

Vətənimiz Azərbaycanın, Qarabağın, Şuşanın, Gülablı kəndinin çiçək rəmzi...

Qarabağ dağlarında Xarı bülbül adlanan qeyri-adi bir çiçək bitir. Çiçəyə bu ad bülbülə bənzədiyinə görə verilib... "Xar" sözü isə tikan mənasını verir, yəni "tikanlı bülbül"...

Ətri belə olmayan bu çiçəyin haqqında tam təsəvvürü ancaq onu görməklə əldə etmək olar. Xırda bənövşəyi rəngli ləçəkləri otların, başqa gül-çiçəklərin içərisində çox çətinliklə seçilir. Gülün üç ləçəyi olur, simmetrik quruluşuna görə aydınca görmək olur ki, gülün dörd ləçəyi olmalı imiş. Bu dördüncü ləçəyin yerində isə ariya bənzəyən, üstündə, cücülərdə, böcəklərdə olduğu kimi naxışları, məxmər kimi nazik tük-cüklərlə örtülü bir böcək - xar var.

Belə bir təsəvvür yaranır ki, böcək gülün dördüncü ləçəyini yeyib, başını gülün ortasına qoyub və bunun üçün də böcəyin başı görünür. Gülün düz ortasında isə sanki bir bülbül oturub. Bülbülün çiyində iki balaca ləçək var, gülün öz ləçəklərinin rəngindən bir azca tündür və digər ləçəklərdən xeyli balacadır. Aydınca görünür ki, bu ləçəklər bülbülün qanadlarıdır. Hətta gülü əlinə alanda belə inanmırsan ki, bülbül də, gülün bir ləçəyinin yerində bitmiş ariya bənzər böcək də canlı deyil, sadəcə çiçəyin bir hissəsidir.

Xarı bülbül çiçəyi aprel ayının axırı - may ayının əvvəlində bitir, ömrü isə çox qısa olur, cəmi on beş-iyirmi gün...

Xarı bülbül tək halda bitir və bir neçə Xarı bülbül çiçəyini bir yerdə görmək mümkün deyil.

Sevgi çiçəyi

Aşıqi-sadiq, əsir səhləb və Xarı bülbülün
 Şuşadan Gülablıyadək uzanan qəmli hekayəti...

Həmişə başqa güllərə yuxarıdan baxıb...

Xarı bülbülün digər adı Qafqaz Qaş Səhləbidir. O, toxumla artan çoxillik bitkidir. Xarı bülbül Oxideyalar fəsiləsinə, Ofris (Ophrys lat.) cinsinə aiddir. Ofris səhləbkimilər fəsiləsinə aid bitki cinsidir. Ofris cinsinin 50-dən çox növü var və bunların bir çoxu Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində, ümumiyyətlə Qafqaz, Zaqafqaziya ərazisində bitir. Digərləri isə Türkiyə, Yunanıstan, Krım və başqa ölkələrdə bitir. Bu bitkinin Azərbaycanda bitən bütün növləri Xarı bülbül adı ilə tanınır və latınca "ophrys caucasica" və ya "ophrys mammosa" adlanır. "Ophrys" yunan mənşəli sözdür, mənası qaş deməkdir.

Tədqiqatçı alimlər bu adı bitkiyə verməklə məcazi mənada bu gülün digərlərinə yuxarıdan aşağı baxmağını eyham ediblər. Səhləb fəsiləsinin bir çox nümayəndələri kimi ofrislər də kök toxumasında müştərək surətdə yaşayan və bitkiyə lazım olan simbiotik göbələklərdən asılıdır. Məhz bu səbəbdən həmin bitkiləri başqa yerdə əkmək olmur - çünki onlar məhv olur. Bu bitkilər nadir

bitkilər hesab olunurlar. Onu da qeyd edək ki, onlar dövlət tərəfindən qorunurlar və Xarı bülbül və ofrislərin bir çox başqa növləri Qırmızı kitabda qeydə alınırlar.

Gül bülbülü, xar isə gülü sevir...

Qarabağın Xarı bülbül çiçəyi haqqında dillərdə qırxa yaxın əfsanə və rəvayət doladır.

...Bir zamanlar bütün bitkilər insanlar kimi danışmışlar, sevinib gülə bilirmişlər, hətta sevmə bilirmişlər... Rəvayətə görə, bülbül çiçəyi sevir, bütün gül-çiçəklər də bu məhəbbəti hiss edirlər. Hər gün səhər tezdən bülbül çiçəyin üstünə qonub ona məhəbbət mahnısı oxuyarmış, gül-çiçəklər də bu nəğmənin təsirindən rəqs edər, şənlenərmiş. Amma xar belə bir şadyanalığa, sevgiyə, məhəbbətə dözmə bilmir, qısqancılıqdan, paxıllıqdan az qalır bağrı çatlasın. Çiçəyi bülbüldən ayırmaq üçün gəlib ona öz ürəyini açır, sevgisini bildirir. Çiçək xarı rədd etməyə çalışır. Acıqlanan xar çiçəyin saplağı ilə yuxarı dırmaşır, onun bir ləçəyini yeyir. Bülbül gülün məhv olduğunu görüb fəryad qoparır. Bütün gül-çiçəklər də bu fəryada qoşulur. Lakin xarın daş qəlbi yumşalmır, yenə çiçəyi yeməkdə davam edir, onda hamı Allah-Təalaya yalvarır ki, onların canını alsın, amma çiçəklə bülbülün eşqinə, məhəbbətinə qıymasın. Bəli, onların ah-naləsi qəbul edilir. Beləliklə, hamısı sadəcə bitkiyə çevrilir. Çiçək, bülbül və xar - üçü bir çiçəyə çevrilirlər. O zaman ki, gül-çiçəklər fədakarlıq edib, canlarını bülbüllə çiçəyin eşq-məhəbbətinə qurban vermişdilər, Xarı bülbül də çiçəyə söz vermişdi ki, bu fədakarlığa cavab olaraq yalnız onların bitkiyə çevrildikləri yerdə bitəcək. Belə də olur...

Xarı bülbülə çiçəklərin bitkiyə çevrildiyi Qarabağ torpağından başqa, dünyanın heç bir yerində rast gəlmək mümkün deyildir. Hətta ən məhərrətli bağbanlar da bu gülü başqa torpaqda yetişdirə bilmirlər...

Vətən bağı al-əlvandı, yox içində Xarı bülbül...

Ağa Məhəmməd şah Qacar Şuşada qətlə yetiriləndən sonra İbrahimxəlil xan İranla münasibəti yoluna qoymaq üçün öz sevimli qızı Ağabəyim ağanı Fətəli şahla əvərir. Ağabəyim ağa da ömrü boyu vətən həsrəti ilə yaşayır. Könül dərdlərini bayatı, qoşma və qəzəllərlə dilə gətirir.

Şah Ağabəyim ağanın qəlbi şad olsun deyər Qarabağdan torpaq, müxtəlif gül-çiçək kolları, meyvə ağacları gətirərək bağ saldırır. Hətta bağban da şuşalı olur. Bağın adını da "Vətən bağı" qoyurlar. Ağabəyim ağa bu gözəl bağçanı gəzərkən bütün gülləri, çiçəkləri özünəməxsus sevgi ilə oxşayıb, ürəyi atlanıb. Amma Şuşadan uzaqda xarı bülbülün bitməməsindən məyus olaraq dər-dini belə dilə gətirir:

*"Vətən bağı" al-əlvandı,
 Yox içində "Xarı bülbül"!
 Ömür sürməli dövrəndi,
 Səsin gəlsin bari, bülbül...*

Xarı bülbül çiçəyi hətta Ağabəyim Ağa Ağabacının Vətən həsrəti-ni, qərbləkdə çəkdiyi əzabları yüngülləşdirmək üçün də saldırdığı bağda da bitmir ki, bitmir...

Gülablının yaylağında tapdım səni, Xarı bülbül...

Xarı bülbül haqqında maraqlı bir əhvalat da xalq şairi Mirvarid Dərbazi ilə bağlıdır. Şuşaya yaxın ərazidə yerləşən Ağdamın Gülablı kəndində də xarı bülbül bitirdi və şairə bura gələn zaman Gülablı qızları Qarabağın bu inci çiçəyini ona hədiyyə edirlər. Mirvarid Dərbazi isə şerində Xarı bülbülü belə tərənnüm edir...

*Çox gəzmışəm soracağında,
 Doğma vətən torpağında.
 Gülablının yaylağında
 Tapdım səni, xarı bülbül.
 Biza bahardan hədiyyə,
 Mən səni gec tapdım niyə!
 Xarı bülbül deyər-deyər,
 Ömrüm oldu yarı, bülbül.
 Bu Gülablı qızların
 Fəxri, iftixarı, bülbül!*

Qeyd edək ki, Şuşada bu bitkinin əsas məskəni Cıdır düzü olub, Qızıl Qaya deyilən yerdə bitib. Gülablı kəndində isə bu çiçək Çıraqlı, Haçadağ, Damcı bulaq, Gülablı sanatoriya-sının ərazisində bitir...

Xarı bülbül çiçəyindən həm də xalq təbabətində müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində geniş istifadə edilir. Çiçəyin təsvirinə Azərbaycan xalçalarında da önəm verilib...

Almara NƏBİYEVA,
 filologiya üzrə fəlsəfə doktoru